PAHONȚU

Era vreme urîtă, de sfârșit de Noemvrie. Țârâia o ploaie foarte fină, aproape ca o negură, încât stropii nu se vedeau și nu se auzeau, ci numai se simțeau din umezeala ce te pătrundea și-ți muia parcă obrajii cu sudori reci. Sufla un vânt aspru la intervale capriționse pe aleele pustii ale nobilului cartier. Din loc în loc, becuri electrice priveau în abajururi lăptoase, plutind în văzduh și legănându-și necontenit conurile de lumină încât toată lumea părea că se clatină gata să se năruе subt amenințarea umbrelor. La încrucișări de străzi Pahonțu se simțea izbit brusc în față de răbufnirea crivățului, iar pe-alocuri câte-un val de frig îl oprea în mijlocul unui vârtej de frunze uscate, adunate, răsucite și ridicate pe sus, taifun liliputan care se încumeta să-l înalțe și pe dânsul în aer, să-l ducă departe, spre ținte necunoscute...

Până ajunse în șoseaua Jianu se răcori și se liniști. Își zise disprețuitor că așa își exagerează el totdeauna, în vremea din urmă, obstacolele și primejdiile, de sigur ca să-și menajeze lenea de acțiune. Exagerarea inutilă a fost ducerea la Rotaru, ca și plecarea intempestivă. Își dă singur o importanță pe care nu i-o recunosc decât o seamă de băieți, iar el are slăbiciunea uneori să-și închipue că toată lumea trebue să-l admire sau cel puțin să-l găsească interesant.

— In definitiv, sunt un zero umflat și încrezut! conchise deodată în gând pentru a înlătura alte frământări. Un publicist!

Izbucni într'un hohot scurt de râs cu un hămăit neputincios, încât un trecător întoarse capul speriat... Iuți pașii ca și când l-ar fi așteptat cineva sau ar fi vrut să fugă de gândurile pe care credea că le-a împrăștiat și care abia acum se năpusteau mai aprig asupra lui. Traversă Piața Victoriei fără să privească în dreapta sau

în stânga, trecându-i prin minte că, de l-ar strivi brusc vre-o mașină, s'ar termina toate îndată, deși, în aceleași secunde, își dădea seama că asta n'ar fi decât o altă formă a lașității...

Amestecându-se pe Calea Victoriei în mulțimea duminicală, care înfrunta și vremea rea de dragul distracției, Pahonțu pășea acum în neștire, parcă ar fi purtat o povară. Se simțea iarăși mic și neputincios și simțământul îi umplea ființa de amărăciune. Apoi îndoiala i se înfiltra iarăși în creier ca o otravă că toate sforțările lui sunt menite să se spulbere în valurile marei deșertăciuni.

Era obișnuit să plămădească străzile Capitalei, absent, de câte ori îl rodeau îndoieli sau când îl chinuia vre-o înfrângere adevărată sau închipuită. Umbla uneori și ceasuri întregi drămuindu-și conștiința ori scormonind viitorul, sfârșind veșnic cu aceeași credință dârză că trebue să reușească.

— N'am să mă opresc la mijlocul drumului! își zicea iar și iar. Mai ales acum... Mai bine mă întorc la coarnele plugului!

Dacă n'ar fi avut credința fanatică în starea lui, ar fi într'adevăr la coarnele plugului, și încă la plugul altora, căci părinții lui n'aveau în satul Uda-Argeș decât vreo cinci prăjini de pământ, vatra casei. Trăiau și azi amândoi, în mai mare sărăcie; bărbatul își pierduse în război piciorul drept, nu mai putea munci pe la alții ca odinioară și trebuia să-și târască viața din pensioara de invalid. Pentrucă n'a avut pământ, bătrânul Vasile Popescu, s'a simțit oropsit și fără noroc, încât toată strădania i s'a irosit în zadar.

Fusese om harnic, săritor, îndrăzneț, dezghețat. Singurul băiat, Toma, cu el semăna mai mult. A încercat de toate, de aceea i-a rămas porecla Pahonțu. Câțiva ani a fost și la oraș, la Pitești, sacagiu. Cu o gloabă prăpădită și un butoi de împrumut căra apă pe la boieri și-și ținea zilele împreună cu băiatul pe care atunci l-a adus la liceu, fiindcă-i plăcea cartea, ca să-i pregătească o viață mai puțin amărîtă. Pe urmă, într'o bună zi, căluțul a pierit și Vasile a trebuit să se întoarcă la Uda, împărțind cu băiatul ce-a putut lua pe pielea tovarășului de trudă. Toma intrase în clasa a patra. A continuat, îndurând, fără a crâcni, foame și umilință din belșug. Colegii îl iubeau și-l prețuiau mai mult decât profesorii, care-l socoteau colțuros, nătâng.

A pornit apoi să cucerească Bucureștii, proaspăt bacalaureat, cu douăzeci de lei în buzunar. S'a înscris la Drept pentru carieră

și la Litere pentru plăcerea lui, fiindcă la Pitești câteva poezii, inspirate de sora unui prieten, i-au câștigat laudele profesorului de română, el însuși poet cu volum. Norocul i-a dăruit curând două lecții, una cu dejunul în natură, alta cu chiria camerei în bani. Era un cititor pasionat. La Pitești îi ieșise vestea că ar fi citit toată biblioteca liceului. Incepu să scrie acuma mici eseuri critice pe care le lăsa la diferite redacții, neîndrăznind încă să se prezinte direct cu ele. Primul articol apărut într'o revistă efemeră îi dădu siguranța de sine. La Terasa Oteteleșeanu, într'o seară, a întâlnit pe directorul revistei, aproape la fel de tânăr, dar cu ifose de celebritate. In câteva săptămâni, a făcut cunoștință cu sumedenie de scriitori, ziariști, pictori, actori, și toți îl găseau simpatic și interesant, fiindcă scria critică și avea curaj... In preajma vacanței, prin sprijinul profesorului de estetică pe care-l frecventa, a intrat la o gazetă obscură de partid, cu leafă de mizerie și cu obligația de a scrie zilnic o pagină întreagă fie direct, fie cu foarfecele. Era fericit. Făurea planuri, toate în jurul literaturii. Își dădu cuminte examenele. Se vedea pe urmele lui Maiorescu...

Apoi a venit războiul și a tras o dungă de sânge peste planurile lui literare. L-a început plin de entusiasm și l-a terminat locotenent rănit de două ori, decorat pe front de trei ori și cavaler Mihai-Viteazul. După armistițiu, rămas mobilizat, s'a apucat să citească pentru restul examenelor, încât la sfârșitul campaniei din Ungaria, când a lepădat uniforma, era posesorul soldei pe trei luni, al licenței în drept și al unei ambiții nemăsurate. Totuși se găsea dezorientat. El se pregătise pentru o viață normală într'o lume cuminte care însă acum se zvârcolea la pământ cu așezările ei sociale frânte bucăți, cu ierarhia valorilor răsturnate. Pe ruinele acestei lumi mulțimea celor ce au luptat și au pătimit, cu sufletele zdrențuite de suferințe, aștepta întronarea domniei dreptății pentru toți. Pluteau în aer fiorii revoluționari ai înfrățirii universale. După anii roșii de sânge și moarte, inimile clocoteau de credință în pacea eternă. Se râvnea fanatic o lume nouă, pură, idilică. Vechii conducători nu mai aveau credit în opinia publică. Se constituiau partide noi cu simple devize în loc de program: « Cinste și dreptate ! ». Reformatorii, salvatorii, inovatorii apăreau la toate răspântiile găsind ascultare și aderenți... A fost epoca de aur a demagogiei și a oamenilor de afaceri.

Pahonțu respira din plin sentimentalismul umanitarist și-l gusta cu nesațiu. Setea milenară de dreptate a țăranului răbufnea într'însul în imprecații de cafenea, între prieteni, contra ciocoilor. In același timp însă, se simțea singur și străin în Capitala agitată de frigurile noilor așezări, cel puțin cât nu-și avea asigurată ziua de mâine. Spaima de viață și de necunoscutul viitorului îi reteza avânturile. In jurul lui se vorbea mereu de afaceri și întreprinderi care îmbogățeau. Nu-l ispiteau. Ambițiile lui urmăreau o glorie albă, imaculată. Se dorea admirat de o lume întreagă pentru opera lui binefăcătoare, o admirație dezinteresată cum o au marii savanți, scriitorii, artiști sau conducători de oameni. Ii trebuia timp mult, și el era grăbit foarte ca și când i-ar fi fost frică să nu-i ia alții înainte.

Intr'o zi s'a întâlnit cu un vag prieten de Universitate, Ștefan Ionescu, care venise dela Focșani anume să ceară un loc în magistratură și nu știa cui să se adreseze. Lui Pahonțu parcă i-ar fi căzut un văl de pe ochi. A fi împărțitor de dreptate, iată un rol vrednic de sufletul lui. A doua zi s'au prezentat la minister și au fost primiți de secretarul general, magistrat de carieră, care, în stilul eroic-sentimental al momentului, le-a vorbit despre apostolat, despre România și despre cinste. Pahonțu a insistat că dorește să rămâie în Capitală, fiindcă vrea să-și dea neapărat doctoratul. Peste vre-o lună a primit numirea de ajutor la judecătoria din Alba-Iulia, iar Ionescu la Orhei. I se părea o indicație a soartei că a fost trimis tocmai la reședința simbolică a unirii...

In Ardeal stăpânea aceeași efervescență, complicată și cu o aversiune mai mult sau mai puțin pronunțată împotriva funcționarilor veniți din țara veche și priviți ca uzurpatori în slujbele cuvenite localnicilor, mai ales când nici nu erau de soi. Toma Pahonțu a știut să se împace cu toată lumea. Șeful său era ungur, dintre puținii care au depus spontan jurământul de fidelitate, cu o casă de copii, vorbind românește tocmai atâta că se înțelegea cu țăranii dimprejur, clienții de totdeauna ai judecătoriei. Pentru postul de grefier nu s'a găsit alt amator român decât un fost pădurar care scria cum putea, încât judecătorul se fericea că, o dată cu sosirea ajutorului dela București, se va pune ordine în scripte.

Curând, la marele bal anual al ofițerilor garnizoanei, Toma a cunoscut familia notarului pensionar Iacob Stoica și a îndrăgit

îndată pe d-șoara Virginia care atunci abia avea șaptesprezece ani. Pe urmă a devenit mosafir foarte frecvent al casei Stoica. Dacă n'ar fi fost Virginia, poate că ar fi renunțat mai repede și la Alba-Iulia, și la magistratură. Il dezgustau amândouă. Atmosfera din oraș i se părea deopotrivă de abrutizantă cu cea dela judecătorie. Dar nici fără Virginia nu mai putea trăi. A cerut-o de nevastă și bătrânul Stoica a șovăit și i-a cerut timp ca să mai chibzuiască și mai ales tinerii să-și verifice sentimentele. Pahonțu fusese hotărît să părăsească Alba-Iulia cum se va împlini anul. Pentru Virginia a mai rămas. Peste câteva luni, Stoica i-a spus că-i vine greu să-și înstrăineze tocmai fata cea mică și mai iubită, care dorea să le rămâe toiag pentru bătrânețe; îi propunea să se stabilească în Alba-Iulia, eventual să deschidă birou de avocat, poate chiar în tovărășie cu feciorul său Ovidiu care a și început să aibă clienți, și în orice caz să aștepte cu nunta până se va căsători fata cea mare, Elena, care se află în vorbă de un an cu profesorul Strungaru dela Aiud. Pe Pahonțu amânările și tărăgănarea îl exasperau. In realitate, Iacob Stoica, deși recunoștea calitățile pretendentului, era ros de presimțirea stranie că Virginia nu va fi fericită cu dânsul, mai ales că i se părea că nici fata nu era atât de grăbită și entuziastă cum ar trebui să fie la vârsta ei. Deslegarea a adus-o profesorul dela Aiud, care, în sfârșit, s'a prezentat ceremonios și a cerut mâna Elenei. Atunci bătrânul n'a mai avut încotro, a consimțit, declarând Virginiei, care îl asigura că va fi fericită: « Du-te, turturica noastră scumpă, dar să știi că eu minten te aduc înapoi dacă n'are să-ți placă acolo ceva ! » Au făcut o logodnă mare, comună pentru amândouă fetele, cununia urmând să se facă peste vreo patru luni, în vacanța Crăciunului, între timp trebuind să se completeze trusourile și să se instaleze locuințele viitoarelor perechi, una la Aiud, de care se va ocupa bătrânul, iar cealaltă la București, care rămânea în grija lui Ovidiu cu Pahonțu care, îndată după logodnă, părăsi Alba-Iulia... La nuntă Toma s'a dus însoțit numai de Titu Herdelea, prieten mai mare, care era și rudă de departe cu familia Stoica. Dela Herdelea au aflat apoi prietenii lui Pahonțu că s'a însurat; el nu spusese nimănui nimic, nici măcar părinților săi.

Căsătoria însemna pentru Toma Pahonțu o fixare. N'a fost niciodată muieratic, dar era mereu amorezat. Acuma se liniștea. Virginia era de o frumusețe ademenitoare. Blondă pură, cu o

figură de madonă, cu ochii de azur și de o blândețe serafică, avea să fie femeia ideală, soție perfectă și amantă mereu ispititoare. Fără pretenții, fără capricii, respectându-și bărbatul tot atâta cât îl iubea, cu încredere oarbă în inima sa și în viitorul lui, vroia să-i fie tovarășă adevărată și sprijin în lupta vieții. Tatăl ei îi trimitea lunar o sumă de bani, ca să nu aibă nevoie să ceară nimic bărbatului, să nu-i fie o povară, ci numai bucurie cum a fost și părinților ei de când a deschis ochii și până s'a înstrăinat. După un an, când Virginia era însărcinată întâia oară, fiindcă chiriile ajunseseră la cifre astronomice, bătrânul i-a cumpărat, în Strada Pietății, o casă bună, gospodărească, arătoasă și la un preț convenabil. Primul copil a fost băiat, Virginiu, al doilea peste doi ani, o fetiță, Ioana. Bătrânul Stoica n'a venit la București nici chiar la fata lui cea mai iubită. Ii era frică de București ca de o Sodomă. Când au apărut însă nepoții, n'a mai putut rezista. Găsea mai în fiece lună pretexte să se repeadă să-i vază, iar de cum se desprimăvăra îi lua la Alba-Iulia...

Pahonțu a părăsit magistratura fără să aibă nimic precis în vedere. Va face avocatură, și-a zis, căci bara justiției oferă minunate prilejuri de punere în valoare a talentelor. S'a adresat atunci lui Rotaru, pe care-l cunoscuse în treacăt înainte de război ca student, dar nu-și aducea aminte de el, să-i fie călăuză în noua carieră. Primul mic proces, ce i-a fost încredințat, l-a vindecat de pasiunea barei. S'a încurcat, s'a fâstâcit, s'a enervat... A câștigat procesul, dar și-a dat seama că nu se va încălzi niciodată pentru chițibușeriile care alcătuesc pâinea zilnică a avocatului. In schimb l-a îndrăgit Rotaru, încât Pahonțu a devenit intimul familiei. Și-a luat cu brio doctoratul cu o teză despre « Crima politică ». A început scrisul. Literatura și critica nu-l mai interesau decât ca gimnastică spirituală. Avusese revelația între timp că politica este esența vieții sociale și punea acuma politica mai presus de orice alte preocupări. Totuși s'a apucat să continue și literele și să-și ia licența pentru sufletul lui. A încercat să activeze în vreo trei partide, socotind să-și câștige galoanele prin lupta directă pe teren. A trebuit să renunțe, căci bucătăria de partid i se păru ucigătoare pentru lanurile intelectuale. I se reproșa tinerețea (încă nu se impusese moda tinereturilor) și i se cerea să-și aștepte rândul. Avea de a face cu șefi de suburbii, el, care frământa doctrine...

Anii treceau vertiginos. Evenimentele se perindau, se îngrămădeau ținând lumea necontenit într'o zbuciumare chinuitoare. Oamenii trăiau într'un permanent provizorat. Atmosfera turbure de speranță și nerăbdare continua, cu toate că valul umanitarist s'a sfărâmat curând de zidurile realităților. Nimeni nu s'ar fi mirat dacă ar fi izbucnit brusc un nou război sau o revoluție sau orice cataclism. Numai ceea ce era nu putea dăinui, fiindcă nu mulțumea pe nimeni... Pahonțu trăia și el într'o așteptare perpetuă. Avea credința că ceasul lui trebue să sosească, deși el nu făcea nimic pentru a-i grăbi sosirea. De altfel nici nu-și dădea seama ce anume ar putea să-i aducă destinul. Își zicea că va izbândi, fără să-și poată desluși măcar sie-și forma sau felul izbânzii. Intre prieteni, la cafenea, în redacții, pe stradă, își declama, de câte ori se ivea ocazia, încrederea în sine, în talentul și viitorul său cu atâta convingere că sugestiona pe ascultători. Era privit de toți cunoscuții ca un om de valoare și de viitor, inteligent, curagios, stăruitor. Propovăduia triumful tinereții, slăvea virtuțile tineretului, iar tineretul se recunoștea într'însul, cel puțin un anume tineret.

Totuși, după ce a împlinit treizeci de ani, Pahonțu a început să aibă momente de îndoială, mai ales când realitatea îi oferea câte o decepție de orice fel. Vedea că n'a făcut nimic și nici măcar n'are perspective. Dacă n'ar fi cavaler Mihai-Viteazu pentru unii, sau fost magistrat pentru alții, ar rămânea un simplu palavragiu sau un doctrinar de cafenea. In clipele acelea își amintea că, în timp ce el a stat pe loc, alții, colegii lui de școală au ajuns oameni serioși, cu situații solide, respectați de toată lumea: unul e avocat cu mare clientelă, altul directorul Băncii Naționale din Pitești, iarăși altul e judecător la tribunalul Muscel, precum altul a ajuns asistent la Universitate, până și Petre Lungu, învățătorul din satul lui, un fleac pe care-l disprețuia odinioară, azi e deputat... Toți i-au fost inferiori și toți l-au întrecut în emulația vieții. Numai în război a știut ce vrea și a strălucit...

In vremea din urmă îi apărea tot mai des spectrul ratării. Poată că, din pricina ambiției fără bază, viața se răzbună împotriva lui. Speranța în surprize mântuitoare o au și neputincioșii până la mormânt. Atunci inima începea a-i sfârâi cumplit, parcă ar fi fost strânsă deodată cu clește roșite. Spaima aceasta îl cuprindea

pentru un gest, un cuvânt, o privire și îl făcea să se zvârcolească ore întregi. Parcă din ce în ce se dezghiocau doi oameni într'însul: unul încrezător, fanatic, gălăgios, celălalt tăcut, ascuns, chinuit. Și amândoi parcă erau străini de ființa lui adevărată...

In fața Cercului Militar un glas cunoscut îl trezi din frământare:

— Da ce-i, frate, nici nu mai vezi oamenii?

Era Titu Herdelea, îmbondorit într'un pardesiu gros, cu mâinile înfipte în buzunar.

— A, tu ești, bătrâne? făcu Pahonțu tresărind. Fusei pe la Rotaru, și-a logodit fata și am vagabondat nițel așa numai cu gândurile mele. Știi — cine are provizii în cap trebue să mai consume din când în când... Te duci la gazetă?... Ia spune, ce mai e cu politica?

— Pe mine mă întrebi? zise Herdelea plictisit. Eu știu ce știe lumea, că guvernul se pregătește să plece și că regele pregătește succesiunea... La Rotaru ai văzut pe Belcineanu. El putea eventual să-ți spuie mai multe, că doar se vorbește că ei o să vie...

Pahonțu mormăi cu o nepăsare făcută:

— La urma urmelor, să-i ia dracul!... Credeam că tu știi mai multe...

— Apoi, drept să-ți spun, nici nu mă prea interesează! răspunse Titu Herdelea. Chiar și de tine mă mir. Iar te-ai apucat de politică? ...E oribilă!

— Dar când m'am lăsat, bătrâne? strigă Pahonțu mândru. La mine politica primează... De geaba zâmbești. Ai să vezi!

— Eu am trecut de mult pe-acolo, — aprobă Herdelea calm. In orice caz îți urez mereu succes!... Servus!

Coborî apoi grăbit pe Strada Sărindar, spre *Universul*, unde era reporter și ajutor de secretar de noapte. Pahonțu, țintuit locului, se uită după el până ce dispăru. Zâmbetul lui îl sâcâia.

— Ai trecut, bătrâne, știu, — bombăni în sine cu superioritate. Dar, vezi, eu am și talent!

* * *

Prin Titu Herdelea a cunoscut Virginia, de cum s'a instalat în București, familia Traian Cumpănașu cu care a legat mare prietenie. Altele nici nu prea avea. Era în bune relații și cu Herdelenii, dar d-na Herdelea, fire bănuitoare și arțăgoasă, nu se împăca

aevea cu nimeni și parcă înadins se ferea să se apropie de cineva. Casa profesorului Cumpănașu se afla apoi pe aproape, în Strada Clopotari, o casă bătrânească, cu o curte spațioasă, iar în fund o grădină frumoasă de făceau chiar puține legume, săpate, semănate, plivite și recoltate de însiși membrii familiei. Fiind astfel ca și vecini, cel puțin o dată pe săptămână, mai ales Duminecile, cinau împreună, pe rând, când în Pietății, când în Clopotari, rămânând pe urmă la taifas până după miezul nopții și punând țara la cale, ca toți Românii.

Azi era rândul să se întâlnească la Cumpănașu. Pe la cinci după amiazi Virginia s'a pomenit cu un telefon dela Pahonțu că, din motive foarte imperioase, el trebue să treacă neapărat pe la Rotaru, unde nu știe cât va zăbovi, așa că ea să meargă la masă și să nu-l aștepte, fiindcă s'ar putea să întârzie prea mult; în orice caz va veni pe la Cumpănașu cel puțin s'o ia... Ea era obișnuită cu astfel de telefoane. Ii concedase din capul locului libertate deplină, ca să nu se simtă încătușat prin căsnicie, și Toma uza și abuza de îngăduința ei. Apoi mesele acestea pe el nu prea îl amuzau și nici nu prea le frecventa, socotindu-le de un patriarhalism perimat; « nu lipsește decât lotonul » — a spus odată ironic... Totuși acum a răspuns cu un suspin: « Bine, dragă Toma! » Se gândea să renunțe și ea la masă. La logodna d-șoarei Rotaru fusese întâi vorba să se ducă și ei. Mai târziu Pahonțu a declarat public că refuză să participe la mascarade mondene. Și iată că, în ultimul moment, se răzgândește și merge, dar singur, fără ea... Virginia se simțea umilită, mai ales față de familia Rotaru, cu care Toma era atât de intim și în casa căreia ea n'a călcat decât de trei ori în șapte ani, de când sunt căsătoriți. A crezut și ea, cum spuneau unii, că Pahonțu nu o scoate în lume din gelozie și de teamă să nu o piardă. De câtva timp are bănuiala turburătoare că Toma se jenează să apară cu ea în lume...

Profesorul Cumpănașu o primi, ca totdeauna, cu mare bucurie. Era ardelean, din satul lui Cloșca, din părinți țărani, stabilit în țară dinainte de război. A făcut studii strălucite la Blaj și la Budapesta, ca bursier al Mitropoliei. Când s'a întors doctor la Blaj, i s'a părut că n'a fost primit cu destulă prețuire, s'a supărat și a trecut în țară cu speranța să cucerească o catedră universitară, dacă nu la București, măcar la Iași. I s'a dat un post la Roman și,

nemai având încotro, a acceptat. Mândria însă și elanurile de înălțare i s'au zdrobit. Era un latinist eminent. Peste câțiva ani s'a însurat cu fata unui coleg mai bătrân și a devenit un burghez cuminte, conștiincios, împlinindu-și corect datoria, înfricoșat de orice neprevăzut, biruitor prin meticulozitate în lupta cu grijile vieții. Își iubea nevasta și era complet condus de ea. Au fost strângători și cruțători. Se admirau reciproc și se lăudau unul pe altul către lumea străină. Din leafa lui o parte se punea lunar la economii. Au avut patru copii, la intervale raționale. Cei dintâi au murit înainte de-a apuca să-i îndrăgească. Au rămas cu un băiat, Vasile, după numele bunicului din Cărpiniș, și o fată, Cintia, omagiul profesorului de latină pentru iubitul său poet Properțiu.

D-na Cumpănașu a fost pentru Virginia ca o mamă; de altfel chiar semăna puțin cu mama ei, doar în mai sever și autoritar. Cum Virginia era blândă și ascultătoare, d-na Cumpănașu i-a călăuzit primii pași în căsnicie și a avut bucuria să o vază curând gospodină desăvârșită... Cu trei ani în urmă însă, d-na Cumpănașu s'a stins subit, după o zăcere de numai câteva zile. A fost o catastrofă pentru Cumpănașu. Cu gură de moarte a lăsat pe Cintia în grija Virginiei, să-i fie soră și mamă. Fata avea atunci cincisprezece ani. Acuma era în clasa a șaptea la Centrală, deșteaptă, vioaie, drăguță, cu un aer de melancolie și seriozitate care o înfrumusețea și inspira încredere oricui se apropia de ea. Acest aer părea o trăsură familială și era probabil moștenit dela maică-sa, fiindcă îl avea, mai accentuat și Vasile, proaspăt student la litere. Din respect pentru tatăl său, băiatul s'a hotărît să se facă profesor, de română însă, latina rămânând secundară. Inima lui ar fi dorit dreptul. Vorbea frumos și visa să răscolească masele cu verbul său. Deocamdată se manifesta în adunările studențești unde era ascultat. Altfel nu ieșea din cuvântul bătrânului. Își alegea prietenii, preferând să aibă puțini și adevărați...

Cumpănașu fu dezolat când auzi că Pahonțu va lipsi; nu din pricina lui, căci oricât se silea, în fundul sufletului său nu-l iubea; ci de dragul Virginiei care părea puțin abătută, deși încerca din răsputeri să se ascundă. Hotărî să mai aștepte totuși până la nouă cu masa, judecând că ceremonia logodnei nu poate dura mai târziu, iar la eventuala petrecere Pahonțu n'are ce căuta. Pe urmă aici sunt numai ei, familia, afară de prietenul lui Vasile care e tânăr,

student proaspăt și el, așa că nu poate să se supere. Se numea Ion Al. Ionescu. Era băiat de țăran, foarte sărac, cel mai mare dintre șase copii. A fugit de mic de-acasă și a învățat carte muncind din greu, încât de vreo doi ani își mai ajuta și părinții cu câte ceva. Mijlociu de statură, lat în umeri, făcea impresia de luptător, mai cu seamă că și fața îi era colțuroasă și frământată. In toată înfățișarea lui stăpânea o energie și o hotărîre aproape sălbatică. Părea dârz și neînduplecat ca o stâncă. In ochii mici avea o strălucire atât de fierbinte că-i lumina întreaga ființă, iar când râdea sau zâmbea figura i se înfrumusețea de bunătate și naivitate.

Se făcu ora nouă și trecură în sufragerie. Nici n'apucară însă să se așeze bine la masă, când zbârnăi lung soneria. Cintia făcu semn jupânesei să continue serviciul și ieși ca să deschidă. Pahonțu își agăță pardesiul mormăind ironic:

— Ei, ia spune, ce s'a întâmplat de te-ai repezit să mă iei dela ușă cu explicațiile secrete?

— Am vrut numai să te previn să fii mai amabil cu Ginia, că am văzut-o mâhnită! zise fata cu un glas care, vrând să fie glumeț, era și serios.

— O, o! se miră dânsul mai batjocoritor.

— In sfârșit, faci cum vrei! urmă Cintia tot autoritar. Acum poftim înăuntru că tocmai ne așezam... Te-am așteptat destul...

— Uite cum mă ia fetișcana asta! zise Pahonțu cu alt glas, zâmbind. Parcă ai fi o soacră, rea, nu ca a mea care-i bună, ci ca a ta care va sta cu tine și va fi rea!...

In sufrageria luminoasă, după un « bună-seara » general, Toma se duse direct la Virginia, îi sărută mâna și-i zise mângâietor, în auzul tuturor:

— Să nu fii supărată, porumbiță dulce, că am trecut totuși pe la Rotaru! A fost un motiv foarte, foarte important... In orice caz să mă ierți, porumbiță dragă! Mi s'a părut în telefon că ai suspinat...

— Nu, Toma, ți s'a părut! murmură Virginia roșind de mulțumire. Tu știi că eu nu te judec... De altfel erai liber, dacă voiai...

Cintia curmă cu o glumă emoția prietenei, adresându-se bărbatului:

— Pentrucă ai fost drăguț, îți ofer locul cel mai bun, adică lângă mine!

Pahonțu, văzând la stânga ei pe studentul Ionescu, care venea întâia oară la masă și nu-l cunoștea, întrebă după o scurtă ezitare:

— Mi se pare că suntem doi care râvnim locul cel mai bun?

— Fii d-ta liniștit că eu am grije de amândoi, — replică Cintia, observând îndată că nu se cunoșteau și prezentând pe Ionescu, care se sculase în picioare și, strângând mâna lui Pahonțu, zise cu o sinceritate mișcată:

— Până acum, spre mirarea mea, vă admiram numai după cuvintele fratelui Vasile... De-aici înainte cel puțin ne vom înțelege mai ușor!

Bătrânul Cumpănașu chibzui că Cintia exagerează glumele cu Pahonțu, oricât ar fi de mare intimitatea între ea și Virginia. Interveni deci cu ton glumeț care să aibă totuși efecte serioase:

— Vai, Cintia scumpă, mai lasă'n pace pe fratele Pahonțu că se supără și nu mai vine până-i lumea pela noi!

— Ce-are a face! Merg eu pela ei și gata! răspunse fata neastâmpărată.

— I-am șoptit eu adineaori ceva despre o soacră, dar văd că în zadar! râse acuma Toma din toată inima.

Profesorul profită să-și plaseze o vorbă la care ținea mult:

— Și cu toate astea soacra d-tale e tare de tot... Ca fierul de tare!

Gluma asta a adus-o de-acasă, din Ardeal, și de treizeci de ani o spunea mereu de câte ori i se părea că se potrivește. Pahonțu o auzise de zeci de ori. Nimeni nu făcea haz niciodată, nici măcar nu se observa că e vorba de un lucru de glumă. Și-acum el singur surâse mulțumit, frecându-și mâinile...

După o pauză confuză, întretăiată de zgomotul tacâmurilor, Cumpănașu, mai lacom de politică decât de mâncare, vru să afle noutăți de la Pahonțu care, pela Rotaru, trebue să mai fi auzit câte ceva, fiindcă politicianii, oriunde se întâlnesc, la înmormântări, la nunți, la petreceri, nu se poate să nu puie la cale fel de fel de lucruri. Pahonțu răspunse ironic că atâta cât a fost dânsul de față nu s'a complotat nimic; poate pe urmă...

— De-aici se vede clar că Rotaru nu e politician de nădejde, cel puțin pentru vremurile astea, — observă Cumpănașu mai în glumă, mai în serios.

— Apoi da, evident, — se înflăcără Pahonțu ca totdeauna când era vorba despre Rotaru. Politicianul român trebue să fie lichea sau licheluță, altfel rămâne diletant, chiar pentru un om ca d-ta. Rotaru n'a putut fi ministru în țara românească pentrucă e mândru și corect, pe când alții... Ce să mai vorbim?

Se întrerupse brusc cu o strâmbătură de scârbă și apoi coborî nasul în farfurie începând să soarbă repede din supa care aburea. Bătrânul Cumpănașu tocmai se întoarse, zâmbind indulgent, la Virginia, vecina lui din stânga, când deodată celălalt vecin, studentul Ionescu rosti simplu, cu un glas pătrunzător încât toate privirile se îndreptară spre dânsul:

— Politicianii și jidanii sunt nenorocirea neamului nostru!

— Așa, axiomatic, e exagerat — zise profesorul împăciuitor. Să nu uităm că politicianii români, cum sunt și mai ales cum ne place nouă să-i judecăm, au știut să conducă destinele neamului încât ne-am putut împlini idealul de-am ajuns o țară mare și frumoasă!...Nu trebue dar să generalizăm!

Pahonțu ridicase ochii să vază mai bine pe cel ce vorbise. Cintia îi despărțea. Profilul ei fin contrasta cu liniile aspre ale figurii de-alături. Fata părea mișcată, deși nu se uita la el. Dealtminteri la fel făcea și Vasile care, la dreapta lui Pahonțu, privea țintă la prietenul său.

— Ba să generalizăm, iubite domnule profesor! strigă deodată Pahonțu cu glasu-i hârâit care suna mai strident și uneori fals. Trebue să învățăm a privi adevărul în față și întreg, dezbrăcat de ipocriziile tradiționale care ascundeau totdeauna turpitudini... Domnul a exprimat un adevăr trist într'o formulă care ar trebui să devie lozinca generală pentru dărâmarea șandramalei!... Bravo, domnule! urmă apoi întorcându-se iar spre Ionescu. Ai dreptate! Politicianii sunt nenorocirea neamului!

— Și jidanii! completă studentul cu o scăpărare nouă în ochi.

— Și! încuviință Toma Pahonțu mai domol, adăogând însă după o secundă: Chestia evreiască pentru mine prezintă un interes secundar. Eu o consider o anexă a politicianismului.

— Dimpotrivă! reveni tânărul privindu-l drept, parcă ar fi vrut să-i sfredelească conștiința. Dacă-mi permiteți... politicianii sunt anexa jidanilor!

Pahonțu se încruntă imperceptibil. Stăruința calmă și îndărătnică a studentului i se părea că-i roade prestigiul. Era obișnuit cu adeziuni sentimentale. Criticismul altora îl indispunea, iar contrazicerile îl atâțau. Totuși continuă surâzător, fără a-și ascunde superioritatea disprețuitoare:

— Mi se pare, dragul meu, că d-ta ești posesorul marelui adevăr exclusiv! Atunci, iată, nu mai crâcnesc și conced tot ce poftești!

Tânărul Ionescu replică neturburat:

— Nu vă supărați că insist. Nu e politicos, știu. Dar e vorba de pacostea cea mai mare ce bântuie puterile neamului nostru și care nu poate fi stârpită prin concesii amabile... Asta e credința mea — urmă după o mică pauză, cu glasul schimbat parcă de o emoție vie — și pentru credința asta eu primesc bucuros și dispreț, și suferință, chiar moartea!

Cuvintele aveau o rezonanță atât de stranie și erau atât de încărcate de emoție încât păreau a fi rămas atârnate în aer, simțite de toți, ca niște semnale sonore cu vibrații specifice. Și Pahonțu, mișcat instinctiv, abia într'un târziu rosti sentențios:

— Orice credință e sfântă pentru un credincios, dar încă credința inimii sale proprii?... Concesii formale pot fi închipuite și eu la ele mă gândeam, căci asupra fondului nu este român care să nu fie de acord, care să nu vadă cât de incapabili și necinstiți sunt conducătorii acestei îndelung și infinit de răbdătoare țări...

Și continuă, din ce în ce mai vehement, că tot ce se face e rău deoarece chiar lucrurile bune le aplică oameni fără adevăratul simț al răspunderii; că ne lipsește o disciplină morală care singură poate crea încrederea poporului, fiindcă ea însuși e rezultatul prestigiului și autorității conducătorilor; că partidele se înmulțesc mereu pentrucă nu sunt organizații politice izvorîte din întruchiparea unor anume principii, ci asociații nerușinate pentru exploatarea țării în interesul clientelei lor directe și indirecte, de aceea și-au pierdut orice stimă în ochii lumii mereu dezamăgite; că din pricina aceasta nu mai există interes general, ci numai interes de partid care ocrotește un clan sau o clasă în dauna întregii țării; din aceeași pricină legea este inexistentă de fapt, căci ori nu se aplică de loc, ori se aplică după obraz; că pretutindeni cei ce au pornit războiul în condițiile știute s'au eclipsat de mult, lăsând cârmuirea pe seama

celor ce au luptat, numai noi continuăm cu aceeași oameni, obișnuiți să considere țara și s'o stoarcă întocmai ca o moșie a lor, pe care nimeni nu-i alungă și care, ei dela sine nu se vor îndura niciodată să renunțe; că trăim într'o lașitate generală, numai pentru burtă, fără nici un ideal...

Erau obiecțiile și criticile pe care le făcea toată lumea și acasă, și în public, pe care mai cu seamă politicianii înșiși le alimentau, nu numai după faptele lor, dar și prin acuzațiile, injuriile și suspiciunile ce și le aruncau reciproc atât direct în discursuri sau polemici, cât și indirect alimentând diverse campanii de denigrare în presă. Pahonțu se înflăcăra și se revolta, izbea cu pumnul în masă ori se scula în picioare și debita clișeele, uzate și arhicunoscute de cei de față, înzorzonându-le cu gesturi și epitete atât de grase că păreau noi-nouțe, cel puțin în căldura momentului. Numai Cumpănașu clătina ușor din cap și, în cele din urmă, când Pahonțu obosi și tăcu, observă pe un ton cam profesoral:

— Apoi, frate Pahonțule, ușor e de criticat și tare e greu de construit... D-ta, împreună cu alții mulți, tinerii mai ales, începând cu aceștia aici de față, propovăduiți neantul și eu am mare frică de neant. Voi nu încercați să îndreptați relele, care sunt multe, negreșit, ci vă repeziți să dărâmați totul din temelii, fără să știți măcar ce aveți să puneți în loc...

— Nu e nevoie decât de conștiințe cinstite, — întrerupse fiul său, cuviincios. Restul urmează natural.

— Astea sunt vorbe, iar o țară se conduce prin oameni, buni-răi, cum îi găsești! făcu bătrânul profesor mai vioi. Eu am mai întâlnit așa ceva în Rusia pre-revoluționară. Și acolo striga lumea: jos necinstiții! sus cinstiții! Pe urmă a venit revoluția și a sfărâmat tot, cinstiți și necinstiți, buni și răi...

— Dar noi nu vrem comunism, domnule profesor! protestă Ionescu ofensat.

— Parcă rușii comunism au vrut? — zâmbi Cumpănașu iarăși blajin. Eu, recunosc, sunt bătrân și poate incapabil să mă adaptez lumii noi care simt că se zămislește undeva și care nu va semăna deloc cu cea de azi. Sensibilitatea noastră e alta. De multe ori am impresia că între mine și copiii mei, sângele inimii mele, sunt neînțelegeri organice, ca și când am trăi în evuri diferite și am vorbi limbaje diferite... Totuși eu voi crede, până voi închide ochii, că

România noastră mândră n'are lipsă de răsturnări, ci numai de bună rânduială ca să fie fericită. Nu pe ruinele trecutului se clădește viitorul, ci pe temeliile moștenite, fiindcă ființa acestei țări e plămădită din sufletele și sângele și cenușa atâtor milioane și milioane de înaintași a căror operă și amintire nu poate fi desconsiderată... Nu e bun un guvern? Să-l dăm jos, să vie altul și iar altul, până ce va apare și cel dorit de cei buni... (Se opri o clipă.) Dar iacă, am pornit și eu pe urmele fratelui Pahonțu!... N'am eu nici voința și nici puterea să mă hărțuesc cu voi... Mă gândesc numai să te întreb, de ce nu faci d-ta politică activă, frate Pahonțule? Crezi că parlamentul nostru n'are nevoie de oameni talentați ca d-ta? Acolo poate că talentul d-tale ar reuși să împiedece multe rele...

— Parlamentul nostru! murmură studentul disprețuitor. Țara se vindecă cu fapte, nu cu discursuri!

Pahonțu nici nu auzi vorbele lui Ionescu, atât de mult îl măgulea întrebarea profesorului. Răspunse în același timp, acoperind cu glasu-i indignat pe celălalt:

— Ei bine, tocmai asta demonstrează putreziciunea sistemului! Eu n'am loc în politica țării cu toate că mi-am vărsat sângele efectiv, nu la figurat, pentru apărarea și mărirea ei, și sunt, uitați-mi că o spun, printre puținii cavaleri ai vitejiei românești. Mi s'a cerut să trec la rând de cei ce au fost în coadă când eram eu în frunte la primejdii...

Studentul, ca și când l-ar fi obsedat un gând greu, vorbi oftat și privind departe, dincolo de pereții ce-i îngrădeau avântul:

— Vremea compromisurilor și cârpelilor s'a încheiat! Gânduri și fapte noi trebue să regenereze țara batjocorită de toți tâlharii!

— Trebue să cucerim tineretului dreptul la conducerea efectivă! strigă Pahonțu. Viitorul e al nostru, știm, dar...

In timp ce el rostogolea altă avalanșă de fraze, Virginia întreținea o convorbire din ochi, peste masă, cu Cintia. Inima ei era plină. Gestul lui Toma, în fața tuturor, spontan, i-a șters toate urmele mâhnirii. Degeaba, e nobil și delicat... Cintia o înțelegea și-i răspundea prin mici surâsuri copilărești parcă ar fi la școală în cursul unei lecții plicticoase.

LIVIU REBREANU